

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ МОВИ ТА ДІАЛЕКТОЛОГІЇ

УДК 811.163.2'282.2'373.4(477.74—282.243.7—31)

ГОНЧАР Наталія Миколаївна,кандидат філологічних наук, викладач кафедри загального мовознавства та слов'янських мов Ізмаїльського державного гуманітарного університету; Ізмаїл, Україна;
e-mail: nat.gonchar1974@yandex.ua**ЛЕКСИКА ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ У БОЛГАРСЬКИХ ГОВІРКАХ
УКРАЇНСЬКОГО ПОДУНАВ'Я**

Анотація. У статті репрезентовано опис структури й етапів весілля у болгарських селах українського Подунав'я. Основну увагу надано вивченню складових компонентів весілля, ритуальних обрядових дій, весільних чинів, страв. Систематизовано термінологічну лексику обряду у болгарських діалектах. Автором виділено лексико-семантичні й тематичні групи на позначення матеріальної культури болгар. Визначено регіональні й локально-специфічні риси терміносистеми болгарського весілля. Аналіз матеріалу засвідчує наявність елементів діагностики, що відображають національно-культурну специфіку болгарського континууму Одеської області. У корпусі весільної лексики виділено запозичення з української, російської, гагаузької мов, за-своєні болгарськими діалектами в ході тривалого співіснування в поліетнічному й полімовному оточенні. Встановлено загальні закономірності та динаміку розвитку весільного обряду у болгарських селах регіону.

Ключові слова: весільний обряд, терміносистема, обрядова лексика, весілля, ритуал.

Обрядова лексика характеризує життя народу, його ментальний потенціал. Людина від народження пов'язана з різними обрядами. І тому обрядові назви являють собою один із найархаїчніших шарів лексики. Елементи болгарської культурної специфіки яскраво виявляються у весільних діях, котрі посідають значне місце у духовній культурі народу.

Болгарське весілля в бессарабських селах — важливий компонент традиційної обрядовості болгар, яку вони зберегли після переселення. Основною метою весілля завжди було забезпечення стабільності, цілісності молоді сім'ї, адже тільки заміжні жінки згідно з соціальними нормами могли народжувати дітей. Для болгар весілля є центральною подією, воно змінює соціальний статус молодих людей, норми їх поведінки в суспільстві.

Весільний обряд болгар засвідчує багатий матеріал для вивчення обрядової лексики. Весільні звичаї бессарабських болгар і терміносистема болгарського весілля були предметом дослідження М. С. Державіна [3], В. Дяковича [5], Л. В. Маркової [7], Л. А. Демиденко [4], В. О. Колесник [6], С. І. Георгієвої [2].

У опублікованих до сьогодні працях досліджено обрядові найменування в окремих болгарських селах Бессарабії, однак немає системних описів цього шару лексики у болгарських діалектах Подунав'я, не звернено уваги на динаміку розвитку весільного обряду. Для всебічного вивчення діалектної лексики необхідна повна систематизація та картографування обрядових термінів.

Дослідження виконано відповідно до тематики, передбаченої планом науково-дослідної роботи кафедри загального мовознавства та слов'янських мов Ізмаїльського державного гуманітарного університету, за напрямом наукового пошуку «Літературні мови та діалекти українського Подунав'я: Мультилінгвальний атлас межиріччя Дністра та Дунаю».

Об'єктом нашого дослідження є лексика весільного обряду болгар Подунав'я.

Мета статті — виділити основні періоди весілля, описати найменування обрядодій, учасників, спеціального предметного ряду в болгарських говірках Одеської області.

Джерелом для аналізу послужили тексти, записані у населених пунктах компактного проживання болгар, на основі котрих простежується зміст весільного обряду, послідовність ритуальних дій на різних етапах укладання шлюбу.

Болгарська національно-культурна специфіка весільних обрядодій добре збереглася, не зважаючи на майже двохсотлітнє функціонування в полімовному ареалі. Семантика весільної обрядової лексики в болгарських діалектах є численною і різноманітною за своїм складом і характером семантичних зв'язків. У болгарських діалектах Подунав'я збережено назви компонентів весільного обряду початку ХХ століття, найменування обрядових ритуальних актів-дій, весільних чинів, назви весільних страв, одягу, головних уборів, прикрас, домашнього начиння і т. п.

Весільний обряд болгар Одещини традиційно поділяється на три періоди: передвесільний, власне весільний і післявесільний, кожен із яких включає певні дії, має своїх учасників, атрибути.

До весілля батьки готувалися завчасно, особливо у сім'ї нареченої. Матері готували для своїх дочок придане — 'зестра' (С. Т., Нов., Вин., Ног.), 'придану' (Вас., Н. І., В.), 'чийіз' (Г., С. Т., Євг., Кам., Ор., Вин., Кр., Кал., Зор., Л.), 'дрешник' (С.). Придане вважається дуже важливою умовою

шлюбу. Його відсутність могла призвести до розриву заручин. *Зестра* для болгар насамперед — це «кількість землі», подарованої батьками нареченої. Саме тому ця лексема вживається у значенні 'придане'. До складу приданого входили: сорочки 'риси' (Гл., С. Т., Ч., Нов., С., Вас., Ног., Ор., Вин., Кр., Кал.); вишиті рушники 'пешкири' (Гл., Ч., С. Т., Нов., С., Вас., Ног., Ор., Вин., Кр., Кал.), 'кърти' (Кам., Г., Вас., Ног.), 'крепи' (С.); ковдра 'йурган'а', 'душеци' (Ч., Нов., С. Т., Н. Т., Вас., Євг., Кам., С., Ор., В., Вин., Кр., Кал., Л.), 'удеалуту' (Гл., Вас., Євг., Ног., Кал.), 'йурган'у' (В.); подушки 'взглавници' (Вас., Ног., Ор., Кам.), 'падушки' (В., Вин., Кал., Л.); домоткані килими 'килми' (Євг., Ор., Вин.), 'плагета' (Н. І.), 'асъри' (С. Т.), 'черги' (С., В., Кал., Л.); речі 'дрешник' (Ног., С.).

Основним етапом предвесільного періоду було знайомство. Місцем зустрічі молодих людей — посиденьки 'сид'анки' (Гл., С. Т., Євг., Ног., Н. І., Кам., Ор., Зор.), 'в'ечерница' (Кр.); місце, де танцюють хоро 'хур'а' (Євг.), 'м'єздан' (В., Кам., Ор., Вин., Кр., Кал.). У деяких болгарських говірках спостережено інші лексеми, котрі позначають вечірнє зібрання молоді для роботи гуртом, зокрема, 'прид'енки' (Кир., В., Кал.), 'прид'анки' (В.), 'придачки' (Вас., Вин.), 'пугрелки' (С.). Респонденти зазначили ще назви 'миджия' і 'к'лака' (Євг.), 'м'єжия' (Вин.). У цих обрядодіях брали участь тільки неодружені парубки 'йергени' (Гл., С. Т., В., Кам., Вин., Кр., Кал.) та дівчата 'муми' (Гл., С. Т., Вас., В., Кам., Вин., Кр., Кал.), якщо вони подобалися один одному й починали спілкуватися, їх називали 'л'убовник' і 'л'убовница' (С. Т., Вин., Вас., Кир., Ног., Кр., Кам.), 'младужелници' (Н. І.).

Далі був обряд попереднього погодження на шлюб, сватання 'сватувани' (Гл., Вас., Ног., Н. І., С., Ор., Кр., Вин., Кал.); 'сватовство' (Євг.), 'сватовници' (Кр.). У говірці с. Кирнички зафіксовано вживання назви 'згледници' (Кир.). Сватами обирали рідних нареченого, обов'язково одружених, з досвідом сватання. За місяць-півтора до весілля у визначений день, зазвичай вечером, щоб сватання залишилося таємницею, оскільки не відомо, якою буде відповідь батьків дівчини, майбутній наречений відправив у дім до молодої сватів — чоловіків і жінок 'сватовників' (Кир., С. Т., Вас., В., Ног., Н. І., Ор., Вин., Кал.), 'пратилники' (С., Л.), які брали з собою хліб-сіль, рушник.

Специфічною рисою болгарської весільної обрядовості є обмін подарунками під час сватання. На знак своєї згоди дівчина повинна була дати посланцям якусь річ: скатертину чи рушник 'пешкир' (В., Кр., Н. І.), вишитий рушник 'нашита кърта' (Вин., Кир., Зор.), інколи сорочку 'риси' (Євг., Кам.), обручки 'мяна на пръстени' (Кр.) або сукню 'рок'ла' (Вин.). Обряд називався 'дава знак' (Вин.); 'дава нишан' (В., Вас., Л.). Після сватання до заручин дівчина носила на голові 'серебр'ану ниліку' (Євг.). Цього ж вечора домовлялися про зустріч батьків молодих 'удумване' (Кам., Ор., Вин., Кал., Зор.), 'года' (С., Кр.), на котрій оговорювали дату заручин та весілля. У болгарських говірках Бессарабії лексема 'удумване' вживається в значенні 'домовлятися, схилити молодих до шлюбу перед заручинами'.

Основною обрядодією передвесільного циклу виступає оголошення заручин дівчини та хлопця, що в усіх болгарських селах Подунав'я називається 'гудеж' /'годеж' (Гл., Кир., Вас., Євг., Ног., Кам., К., С. Т., Ор., В., Вин., Кр., Л., Зор.). У говірках таких сіл, як Кричино та Городне інформантки називають лексему 'свършени'. У межах весільного обряду вона означає перехід дівчини у новий статус. Можливо, цей обряд був і в Бессарабії, але з часом нівелювався, а відповідно і його найменування. В діалектах метрополії лексему 'свършени' часто фіксують зі значенням 'остаточне рішення' [8, 412]. Після заручин наречених називають 'гудиник' (Гл., Кир., С. Т., Вас., Євг., Ног., Н. І., Кам., С., Ор., В., Вин., Кр., Кал., Зор.) і 'гудиница' (Гл., Кир., С. Т., Вас., Євг., Ног., Н. І., Кам., С., Ор., В., Вин., Кр., Кал., Зор.).

У більшості сіл весілля починається в четвер комплексом обрядів, пов'язаних з випіканням весільного хліба в домі нареченої й нареченого. Замішування тіста мало магічно-символічне значення. В народних традиціях болгар вимішування і випікання хліба символізувало створення нової сім'ї, народження нащадків. У бессарабських болгар випікання короваю було пов'язано з ритуальними діями. Дослідниця обрядів болгар України Л. А. Демиденко засвідчила заквашування хліба [4]. У вітчизняних описах цього обряду знаходимо тільки уривчасту інформацію. В статті С. І. Георгієвої про весільну лексику говірки зорянців зазначено лексему 'квас' з семантикою «мука для обрядоді» [2, 115]. Щоб приготувати весільний коровай, існує спеціальний ритуал просіювання борошна для весільного хліба 'засевки' (Євг., Кал.); 'засев' (В.). Про його існування, на жаль, пам'ятають тільки в окремих селах, але пояснити, які саме обрядодії пов'язані з цим обрядом, респонденти не змогли.

Весільний обрядовий хліб — 'кара'вай' (Євг., Ног., Ор.), 'кравай' (Гл., Кир., В., Н. І., Кам., С., Вин., Кал.); 'ко'лач' (Нов., С. Т.); 'самун' (Ч., Вас.) у бессарабських болгар символізує родючість, цілісність сім'ї, шлюб. Випікати весільний хліб можна було тільки дівчатам з повної сім'ї та жінкам, у котрих склалося щасливе сімейне життя, й нині існує повір'я про те, якщо коровай вийде красивим, то й у майбутнього подружжя буде порозуміння та достаток.

Запрошення на весілля посідало важливе місце у весільному циклі обрядів. Кума та куму запрошували в четвер батьки нареченого, підносячи їм обрядовий хліб. Інших учасників запрошували зазвичай у суботу. Обряд запрошення гостей добре зберігся в досліджуваному регіоні й називається 'калєсване' (Г., Кир., Євг., Кам., Ор., Кал., Зор.); 'колеска' (Ног., С., Віл., Вин.). На весілля запрошують хлопці й дівчата від обох сторін 'колесници' (Г., Євг., Ног., С., Вин., Кал.) або брат молодого 'девер' (Кир., С. Т., Ор., В., Кал.). Вони обходили двори з червоним вином чи ракією, налитими в дерев'яну баклажку 'бъклица' (Вин., Кал., С. Т., Зор.).

Перший етап весілля характеризується тим, що напередодні наречена й наречений отримували батьківське благословення. Молодий і молода ставали навколішки й просили у батьків благословення

'прошка' (С. Т., Вин., Кам., Л.), 'благослав'ане' (В.), 'благословенне' (Вин.), 'проштаване' (Віл.). В інших селах цей обряд не згадується.

У п'ятницю звечора в обох домівках влаштовували вечори прощання молодих з однолітками. У домі нареченої була вечірка з подругами молодої — 'ігри' (Ор., Вин.), 'дев'ишник' (Гл., С. Т., Кир., Ног., В., Кал.). Найменування обряду 'д'ев'ишник' не зафіксовано в болгарському весільному ритуалі на початку ХХ століття, його запозичено з російського обряду, він відомий у багатьох російських говірках, що функціонують у Подунав'ї [1, 42]. На вечір до нареченої приходили її рідні та близькі, а також подруги, котрі розплітали її дівочу косу, проводили обряд заплітання коси 'заплитване на кусите на невестата' (Кир., Ног., Ор., Вин., Зор.); 'плитане на кусите на булката' (Кам., Кал., С.); 'плетене на булката' (Вин., С. Т.). Водночас у нареченого проводився обряд 'бръснене на младея' 'голити нареченого' (С., Ор., Кр., С.Т., Кал., Вин.), таким чином відбувалося прощання молодого з холостим життям.

У суботу вранці подруги молодої 'зълвити' (Гл., Кир., Вас., Євг., Вин., В., Ор., Зор.), 'дружки' (С., С. Т., Кал., Зор.), прикрашали весільний прапор 'байр'ак' (Євг., В., Наг., Н. І., Ор., Вин., Кр., Кал., Зор.) — основний обрядовий реквізит у болгарському традиційному весіллі, що символізує плюбний союз. Байр'ак виготовляв батько дівери 'бабалък' (Гл., Ор., Зор.) чи 'побащим' (Гл., Ор., Кр., Кал.).

Головними учасниками дійства були родичі наречених, що свідчить про збереження традиційних стосунків між поколіннями. Центральні дійові особи на на весіллі — наречена 'булка' (Гл., Кир., Вас., Н. І., С., Ор., Вин., Кал., Зор.), 'нев'аста' (В., С. Т.), 'млада' (Кам.) і наречений 'женник' (Гл., Кир., Вас., В.) 'младоженник' (Ног., Н. І., Ор., Вин., Кал., Зор.), 'млади' (Кам.), 'йерг'ен' (С.). Крім молодих, у обрядодіях беруть участь й інші весільні чини. Так, весілля веде сімейна пара, яка хрестила молодого 'кум' і 'кума' (Гл., Кир., С., В., Кал., Зор.); 'кръсник' і 'кръсница' (Ор., Кр., Вин.), а їх помічників називали 'подкуми' (С. Т., С., Вин.), 'бабалък' и 'бабалъчка' (Гл., Кам., С., Зор.). Серед них виділялися 'бабалък' и 'бабалъчка'. У таких селах, як Суворове, Кам'янка, Кальчево й Лощинівка вони виступали головними на весіллі й керували усіма обрядами. У Нагірному замість куми проводить весільні обрядодії 'петелджийка', у Зорі — 'хатарлийка' [2, 116], а в с. Кальчево — 'побащим'.

Молодший брат нареченого чи хлопець з його роду стає шафером 'девер' (Гл., Кир., В., Кр., Ног., Н. І., С., Ор., Вин.), до його обов'язків входить запрошення гостей на весілля й супровід молодої упродовж обряду. В селах, де мешкають болгары та гагаузи, відоме ще одне найменування, запозичене з гагаузької мови, 'д'ун'урж'у' (С. Т., Н.). Незаміжніх учасниць весілля з боку молодої називають 'дружки' (С. Т., Кир., С., Кр., Кал.), 'зълви' (Гл., Вас., Євг., В., Ног., Н. І., Вин., Кр.).

Зранку в неділю молодий вирушав за молодою разом з учасниками свого весільного поїзда, до складу якого входили кум, кума, підкуми, родичі та друзі нареченого. Кума та підкума наряджали молоду у весільне вбрання 'булчинска рокла' (Вас., В., Наг., Н. І., Кал.), 'булска рокла' (Кир., Кам., Вин.); 'венчален фистан' (Ч., С. Т.), 'венчална рокла' (Гл., С. Т., Г., С.), а на голову надівали вінок, що виготовлявся в четвер перед весіллям, 'венец' (Гл., С. Т., Вас.), 'венец' (Євг.), 'венче' (Ор.), 'герланта' (С.), 'венок' (В., Вин.), 'н'аро' (Ор., Вин., Кр., Кал.), і весільна вуаль молодої білого або червоного кольору 'було' (Євг., Кир., Н. І., Кр., Ор., Вин.). До 40–60 рр. ХХ ст. лексема 'було' практично виходить з ужитку, її значення переноситься на запозичену з російської мови лексему 'фата' (Гл., Ч., Г., Нов., Кам., Вас., С., В., Кр.). У бессарабських болгар обряд убирания молодої називався 'прибулване' (Гл., Кир., В., Н. І., Ор.). У призначений час батько виводив молоду з батьківського дому 'извидат булката' (Гл., Кам., С., Ор., В., Кр., Вин., Кал., Зор.). Батьки вручали нареченій подарунки, придане. Потім кум, кума, молодий і молода танцювали обрядовий танок 'кумското уро' (Вин., Ор.), 'право уро' (Н. І.), 'кумуу хуро' (Ор., Вин., Зор.), 'лазара' (Кр.).

Інформантки з Виноградівки й Кальчево згадували, що в цих селах був обряд 'даруй', під час якого кум з молодим обдаровували наречену подарунками перед виходом з батьківського дому. В інших селах цю лексему не виявлено. Виходячи з дому й молодого, й молодої, матері виливали за нареченими воду перед ворітьми, щоб у них у житті все було гаразд.

Наступний етап весілля — це вінчання в церкві 'венчание' (в усіх селах вживається одна лексема). При вході до церкви молоді намагалися першими наступити на ногу один одному, хто перший наступить, той і головний у сім'ї.

Після вінчання весілля було в будинку молодого. Батьки зустрічали наречених обрядовим хлібом і дарували подарунки. У болгарських селах Одещини спостережено обряд 'дар'аване' (Нов., Вас., В., Кам., С., Ор., Зор.), 'дарение' (Вин.), під час якого всім близьким родичам підносили подарунки, їх перев'язували тканиною, сорочками, домотканими рушниками. Слова 'перев'яз'ать і 'перев'язка' (Гл., Вин., Кал.) виявлено з цими значеннями в деяких болгарських селах. Лексеми запозичено з сусідніх українських говірок. В українців поширений обряд обдаровування сватів, дружок та інших гостей.

Подальші дії відбувалися у домі молодого, святкування продовжувалося до ранку й іменувалося 'гуляй' (Віл.). Після зустрічі молодих батьки запрошували гостей за святковий стіл 'софра' (Ч., С. Т., Н. Т., С., Кир.); 'сухра' (Вин.); 'маса' (Кам., Ор., В., Кр., Кал.); 'трапезния стол' (Віл.); солодкий стіл 'мезе' (Кам., С., Вин.); 'мизя' (Ор.). Основними частуваннями, що подавалися на весіллі, були: холодець 'аладец' (В.), 'пача' (Ор., С. Т., Вин., Кал.); голубці 'сарми' (Ор., Вин., Кр., Кал.), 'топки' (С.), 'гушки' (С. Т., В., З.); різні страви з баранини 'каварма' (С., Ор., В., Вин., Кал.), 'курбан' (Ор., В., Вин., Кал.), 'офчу' (Кир.); їжа з капустою 'пекано зеле' (С., Ор., В., Вин.), 'зеле с орис' (В., Вин., Кал.), 'лахна с м'исо' (Зор.) [2]; картопля 'картофи' (С., Ор., В., Вин., Кал., Зор.); напій з сухофруктів 'ошаф' (С. Т., Вин.).

Страви на весілля готували жінки *'новарджийки'* (Кир.); *'асчийка'* (Нов., С. Т., В., Н. І., Ор., Кал.), *'изметчийка'* (С. Т.); *'булеурджийка'* (Зор.). Найменування *'асчийка'* та *'изметчийка'* арабсько-тюркського походження, їх запозичено з турецької або гагаузької мов.

На весільне торжество завжди запрошувалися музиканти. Вони грали на таких музичних інструментах: *'каварне'* (С.); *'кларнет'* (Л., С. Т.), *'тупан'* (Ор.), *'ирмония'* (С., Ор., С. Т., Вин., Кал.), *'гармон'* (С., Ор., Вин., Кал.). На болгарському весіллі завжди звучала народна музика, виконувалися народні танці: *'уро'* (Кир., В., Кам., С., Ор., Кр., Кал.), *'хуро'* (Вин.); *'три кзрни'* (Кам.), *'три на крени'* (С.), *'кертн'* (Вин.), *'крзни'* (Кр.), *'прау хуро'* (Вин.). У селах зі змішаним болгарсько-гагаузьким населенням зафіксовано лексему *'д'ус уро'* (Ч., С. Т., Н.).

Для зняття весільного вінка і вуалі у болгар Бессарабії існує спеціальний обряд *'разбулване'* (Гл., Кир., Євг., Н. І., Кам., С., Ор., В., Вин., Кал.), *'утбул'ене'* (Кр.), котрий був одним із останніх у циклі: кума знімала з нареченої *було* й закидала його на дерево. Після цього молодій надівали головний убір замійної жінки — хустку. Ця обрядодія засвідчувала перехід дівчини у новий статус замійної. З жениха знімали весільну квітку *'п'аро'* (Кир., Ор.), *'перо'* (Н. І.).

Своєрідним є післявесільний етап. Уранці збиралися близькі родичі наречених на обряд *'слатка раж'иа'* (Кир., В., Кам.); *'ал'ана раж'иа'* (Євг.), *'червена раж'иа'* (Н. І., С., Кал., Кр., Вин., Зор., Л.). Молода поливала водою на руки свекрові і свекрусі, дарувала їм подарунки *'пуливане с вуда'* (Ор., В., Вин., Н. І., Кал., Кр., З., Л.).

Крім названих весільних чинів, у ньому брали участь ряджені. Жінки переодягалися в циганок і ходили селом (Ч., Зад., С., В.), у деяких селах перемазували нареченим обличчя сажею (Зад., С., В.). Респонденти засвідчили різні назви цієї обрядодії, як-от: *'цигани'* (Зад.), *'приправени'* і *'нарядени'* (С., В.).

На позначення ще однієї комічної обрядодії — катання на візку батьків молодії використовують найменування *'катаене'* (С., Зор.), *'катане'* (Ор., Кал.).

У деяких болгарських селах зберігся обряд відвідування молодятами домівки нареченої через кілька днів після весілля. Така реалія обрядового дійства в системі болгарських говірок має кілька найменувань, характерних для окремих сіл регіону: *'повранки'* (Гл., Євг.); *'долужан'* (С. Т.); *'поворотки'* (В.), *'поваратки'* (Кам.), *'повратки'* (Н. І., Вин., Кал.), *'одратки'* (Кр.). У досліджуваних населених пунктах згадана обрядодія відбувається на третій день після весілля (Гл., Кам., Кал.), а в інших — у п'ятницю (В., Н. І., Кр.). Цього ж дня вперше після одруження молодята мали право піти в дім батьків молодії. За звичаєм, наречені могли там переночувати.

У регіоні болгарські діалекти зберегли основні цикли весільного обряду. Спостереження свідчать, що лексика весільного обряду болгар Подунав'я яскраво відображає специфіку матеріальної і духовної культури переселенців з віддзеркаленням загальних рис патріархального болгарського весілля.

Аналіз нашої вибірки дозволив констатувати збереженість архаїчних лексем весільного обряду в мовленні старшого покоління болгар. Залишається порівняно стабільною також і загальноболгарська лексика. Наявність діагностуючих лексем болгарського весільного обряду *гудеж, калесване, кум, кума, крзник, бабалзи, бабалзча, петелджия, пратилници, изметчия, девер, зъли, бзклица, байр'ак* свідчить про збереження етнокультурних елементів, притаманних діалектам бессарабських болгар. Спостерігаються різні найменування одного поняття у болгарських говірках Подунав'я.

Зберігаючи понад два століття свою духовну та матеріальну культуру, звичай й мову на відстані від метрополії, болгари підтримують тісні побутові, господарські та культурні контакти з представниками інших етносів, які населяють територію Подунав'я, що сприяє появі запозичень у болгарських діалектах. Широко представлені у весільній лексиці русизми, українізми, тюркізми, запозичення з гагаузької мови, що зумовлено полілінгвальною мовною ситуацією в регіоні. Збагачення лексики болгарських діалектів спричинене виникненням нових реалій побуту, входженням в обіг свят і звичаїв сусідніх народів. Сприятливими екстралінгвістичними факторами для поширення запозичень у болгарських діалектах є міжнаціональні шлюби, вивчення української й російської мов, постійне спілкування представників різних національностей, що мешкають у регіоні. Болгари запозичили обрядовий весільний акт *перев'язка* та обрядодії, пов'язані з ним — *перев'язат'* 'зробити подарунок сватам, друзям та іншим почесним гостям під час весілля', *перев'язуючи* їх рушниками, хустками, відрізами тканини і т. ін.

Шар обрядової лексики в селах зі змішаним болгаро-гагаузьким населенням зазнав суттєвих змін. У обрядовій номінації зафіксована запозичена з гагаузької мови лексема *д'ун'урж'у* 'учасники весілля', *булченски фистан* 'весільна сукня', *пача* 'холодець', *долужан* назва післявесільного обряду.

Значну кількість спеціалізованої обрядової лексики засвоєно з російської мови: *фата, приданое*, найменування страв весільного столу, оскільки традиційні болгарські наїдки витісняються сучасною російською кухнею. Нові лексеми не тільки заповнили мовні лакуни, але й часто функціонують паралельно з тими, що вже існують.

Основні зміни в обряді пов'язані зі скороченням ритуалів у часі до двох днів, практично повністю нівелювався післявесільний обряд, що пов'язано зі спрощенням обрядових циклів.

Болгарські говори півдня України становлять собою значний науковий інтерес, потребують подальших досліджень і картографування обрядової лексики.

Література

1. *Баранник Л. Ф.* Лексика свадебного обряда русского говора села Старая Некрасовка Измаильского района Одесской области / Л. Ф. Баранник // *Научный вестник Измаильского государственного гуманитарного университета*. — Измаил, 2006. — Вып. 21. — С. 39–46.
2. *Георгиева С. И.* Специфика структуры свадебных обрядов зарянцев / С. И. Георгиева // *Научный вестник Измаильского государственного гуманитарного университета*. — Измаил, 2006. — Вып. 21. — С. 113–118.
3. *Державин Н. С.* Очерки быта южно-русских болгар / Н. С. Державин // *Этнографическое обозрение*. — М.: Типо-литография, 1898. — № 3. — С. 41–62.
4. *Демиденко Л. А.* Культура и быт болгарского населения в УССР / Л. А. Демиденко. — Киев: Наукова думка, 1970. — 139 с.
5. *Дякович Вл.* Българска Бесарабия / Вл. Дякович — София, 1918. — 246 с.
6. *Колесник В. А.* Диагностирующие черты болгарской свадебной терминосистемы / В. А. Колесник // *Научный вестник Измаильского государственного гуманитарного университета*. — Измаил, 2006. — Вып. 21. — С. 21–26.
7. *Маркова Л. В.* Некоторые тенденции в развитии культуры быта болгар юго-западных районов СССР / Л. В. Маркова. — М.: Наука, 1966. — 122 с.
8. *Узенова Е. С.* Названия помолвки в болгарской свадьбе (семантический и сравнительный аспект) / Е. С. Узенова // *Язык культуры: семантика и грамматика: [сб. ст.] / [отв. ред. С. М. Толстая]*. — М.: Индрик, 2004. — С. 410–416.

References

1. *Barannik L. F.* Leksika svadebnogo obryada russkogo govora sela Staraya Nekrasovka Izmail'skogo rayona Odesskoy oblasti / L. F. Barannik // *Naukovyi visnyk Izmail's'kogo derzhavnogo humanitarnogo universitetu*. — Izmail, 2006. — Vyp. 21. — S. 39–46.
2. *Georgieva S. I.* Spetsifika struktury svadebnykh obryadov zaryantsev / S. I. Georgieva // *Naukovyi visnyk Izmail's'kogo derzhavnogo humanitarnogo universitetu*. — Izmail, 2006. — Vyp. 21. — S. 113–118.
3. *Derzhavin N. S.* Ocherki byta yuzhno-russkikh bolgar / N. S. Derzhavin // *Etnograficheskoe obozrenie*. — M.: Tipolitografiya, 1898. — № 3. — S. 41–62.
4. *Demidenko L. A.* Kul'tura i byt bolgarskogo naseleniya v USSR / L. A. Demidenko. — Kiev: Naukova dumka, 1970. — 139 s.
5. *Dyakovich Vl.* Blgarska Besarabiya / Vl. Dyakovich. — Sofiya, 1918. — 246 s.
6. *Kolesnik V. A.* Diagnostiruyushchie cherty bolgarskoy svadebnoy terminosistemy / V. A. Kolesnik // *Naukovyi visnyk Izmail's'kogo derzhavnogo humanitarnogo universitetu*. — Izmail, 2006. — Vyp. 21. — S. 21–26.
7. *Markova L. V.* Nekotorye tendentsii v razvitii kultury byta bolgar yugo-zapadnykh rayonov SSSR / L. V. Markova. — M.: Nauka, 1966. — 122 s.
8. *Uzenova Ye. S.* Nazvaniya pomolvki v bolgarskoy svadbe (semanticheskii i sravnitelnyy aspekt) / Ye. S. Uzenova // *Yazyk kultury: semantika i grammatika: [sb. st.] / [otv. red. S. M. Tolstaya]*. — M.: Indrik, 2004. — S. 410–416.

Умовні скорочення

- Н. Т. — с. Нові Трояни Болградського р-ну Одеської області
 Г. — с. Городне Болградського р-ну Одеської області
 Ч. — с. Червоноармійське Болградського р-ну Одеської області
 Ор. — с. Орхівка Болградського р-ну Одеської області
 Вин. — с. Виноградне Болградського р-ну Одеської області
 Вас. — с. Василівка Болградського р-ну Одеської області
 Вл. — с. Владичень Болградського р-ну Одеської області
 Кр. — с. Криничне Болградського р-ну Одеської області
 Кал. — с. Калчево Болградського р-ну Одеської області
 Вл. — с. Вільне Тарутинського р-ну Одеської області
 Євг. — с. Євгенівка Тарутинського р-ну Одеської області
 Кам. — с. Кам'янка Измаїльського р-ну Одеської області
 С. — с. Суворово Измаїльського р-ну Одеської області
 Кир. — с. Кирнички Измаїльського р-ну Одеської області
 Л. — с. Лопшинівка Измаїльського р-ну Одеської області
 Н. І. — с. Нова Іванівка Арцизького р-ну Одеської області
 Зад. — с. Задубайка Арцизького р-ну Одеської області
 Гл. — с. Главані Арцизького р-ну Одеської області
 В. — с. Виноградівка Арцизького р-ну Одеської області
 С. Т. — с. Старі Трояни Кілійського р-ну Одеської області
 Н. — с. Новоселівка Кілійського р-ну Одеської області
 Зор. — с. Зоря Саратовського р-ну Одеської області
 Ног. — с. Нагірне Ренійського р-ну Одеської області

Гончар Наталья Николаевна,

кандидат филологических наук, преподаватель кафедры общего языкознания и славянских языков
 Измаильского государственного гуманитарного университета; Измаил, Украина;
 e-mail: nat.gonchar1974@yandex.ua

ЛЕКСИКА СВАДЕБНОГО ОБРЯДА В БОЛГАРСКИХ ДИАЛЕКТАХ УКРАИНСКОГО ПОДУНАВЬЯ

Аннотация. В статье реконструированы основные этапы свадебного обряда, функционирующего в болгарских селах украинского Подунавья. Основное внимание уделено описанию составных частей свадебного обряда, ритуальных актов-действий, свадебных чинов и угощений. В работе систематизирована терминологическая лексика данного обряда в болгарских диалектах. Автором обобщены лексико-семантические и тематические группы, обозначающие предметы материальной культуры болгар, определены региональные и локально-специфические черты терминосистемы болгарской свадьбы. Анализ материала показал наличие диагностирующих элементов, отражающих национально-культурную специфику болгарского континуума Одесской области. В корпусе свадебной лексики выделены заимствованные лексемы из украинского, русского и гагаузского языков, проникшие в болгарские диалекты в результате длительного сосуществования в полиэтническом и полилингвальном окружении. Определены общие закономерности и динамика развития свадебного обряда в болгарских селах Придунавья.

Ключевые слова: свадебный обряд, терминосистема, заимствования, диалект, ритуал.

Natalia N. Gonchar,
Candidate of Philological Sciences, lecturer at the Chair of General Linguistics and Slavonic Languages,
Izmail State University of Humanities; Izmail, Ukraine;
e-mail: nat.gonchar1974@yandex.ua

WEDDING CEREMONY LEXIS IN THE BULGARIAN DIALECTS OF THE UKRAINIAN DANUBE REGION

Summary. The article describes the structure and main stages of the wedding ceremony, held in Bulgarian villages of the Ukrainian Danube region. The main attention is paid to the description of the components of the wedding ceremony, ritual acts, actions, officials and wedding treats. The article systematizes terminological lexis of this rite in the Bulgarian dialects. The author summarizes lexical-semantic and thematic groups, indicating artifacts of Bulgarian culture and defines the regional and locally-specific features of the terminological system of a Bulgarian wedding. The diagnostic elements reflecting the cultural identity of the Bulgarian continuum in the Odessa region are highlighted. In the stock of wedding vocabulary there are marked borrowed lexemes from Ukrainian, Russian and Gagauz, which penetrated the Bulgarian dialects as a result of long-term coexistence in a multiethnic and multilingual environment. The common patterns and dynamics are identified in the wedding ceremonies of the Bulgarian villages in the Danube Region.

Key words: wedding ceremony, terminological system, ritual vocabulary, wedding.

Стаття отримано 20.11.2013 р.

УДК 811.161.2'282.2(478)

ІГНАТЕНКО Діана Анатоліївна,
аспірант кафедри української мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова;
Одеса, Україна;
e-mail: diana.ignatenko@mail.ru; тел.: +38(048)746-56-97

ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ ПІВНОЧІ МОЛДОВИ: ЛЕКСИКА ЖИТЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Анотація. У статті проаналізовано динамічні процеси, що відбуваються в українських говірках на півночі Молдови. Указана територія презентує неабиякий науковий інтерес через історичне проживання на ній етнічних українців в умовах іноетнічного оточення. Українська діаспора, відірвана від джерел української літературної мови, не тільки зберегла рідну мову у певній консервації, але й набула впливу інших мов, зокрема румунської, молдовської, російської, що виявилось в численних мовних інтерференціях. Найбільшого впливу зазнала побутова лексика щоденного використання. Тому у статті розглянуто тематичну групу лексики житлового комплексу, у межах якої визначено диференціацію окремих номінацій у мовленні діалектоносців різних вікових груп, простежено зміну семантики деяких лексем, проаналізовано функціонування лексем східнороманського та слов'янського походження. Доведено, що досліджені вияви динаміки зумовлено як лінгвальними, так і позалінгвальними чинниками, серед яких чільними є міжмовні контакти з румуномовним та російськомовним населенням, розвиток матеріальної культури, зменшеність кількості населення старшого віку.

Ключові слова: українська діалектологія, говірка, тематична група лексики, лексема, сема, динамічні процеси, північ Молдови.

На сучасному етапі розвитку українського мовознавства першочерговим залишається вивчення української мови на всіх структурних рівнях, зокрема увагу дослідників привертають динамічні процеси, що відбуваються в лексичній як літературній, так і діалектній мові, адже лексичний рівень зазнає найбільших коливань та змін. Причини цього явища у діалектній лексичній системі, за твердженням Г. І. Гримашевич, зумовлені лінгвальними та позалінгвальними чинниками, серед яких: архаїзація лексем у зв'язку зі зникненням реалій, які вони позначали; міжмовні та міждіалектні контакти; міграційні процеси; проникнення в діалектну мову літературних елементів; розвиток матеріальної культури, народного господарства; модернізація промисловості; зникнення з ужитку реалій, що закономірно призводить до зникнення лексем на їх позначення або перенесення назв на інші предмети; відхід у небуття населення старшого віку та ін. [2, с. 141]. На думку П. Ю. Гриценка, «при всій очевидності змін у словниковому складі мови лексична система зберігає такі архаїчні риси, які часто несуть більшу інформацію, ніж релікти інших структурних рівнів» [3, с. 3]. Така детермінація характеризує функціонування українських говірок на території Республіки Молдова, адже «українці Молдови, на відміну від українців України, представляють одну з етносоціальних меншин, що історично проживала в умовах іноетнічного оточення, відірвана від джерел української літературної мови, в силу чого деякі лінгвістичні та традиційно-побутові риси, якими характеризується українське населення Молдови, більш законсервовані, ніж у самій Україні» [7, с. 87].

Місцеве українське населення зберегло рідну українську мову в тих діалектних формах, які функціонували на території сучасної Молдови з давніх-давен чи були привнесені українцями-переселенцями впродовж XIV—XX ст. Це — усна говірка зі значною російською та східнороманською інтерференціями на лексичному і синтаксичному рівнях. П. Ю. Гриценко називає такий тип мовного середовища «універсальною лінгвістичною лабораторією, складним, строкатим континуумом, де функціонують типо-